

Nr 154

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag jämte i ämnet väckta motioner.

(5:e avd.)

I propositionen nr 192 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 15 april 1955, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att göra för staten bindande tillsägelse om inlösen av de TGO tillhöriga aktierna i LKAB per den 30 september 1957 enligt bestämmelserna i gällande malmavtal samt att senare få bestämma sättet för ersättningsbeloppets erläggande.

Propositionen

I propositionen, som grundar sig på en av särskilda sakkunniga verkställd utredning i frågan om statens inlösen av stamaktierna i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, föreslås att staten begagnar sin avtalsenliga rätt att inlösa stamaktierna den 30 september 1957 samt att staten hos Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund gör för staten bindande tillsägelse här om senast den 30 september 1955. De med en inlösen förenade kostnaderna för staten har preliminärt beräknats ligga mellan 880 och 975 milj. kronor.

Betalningen skall enligt gällande bestämmelser erläggas antingen kontant under första året efter inlösningsdagen eller i jämna rater under en femårsperiod eller under en tioårsperiod. Staten äger bestämma betalningssättet. I propositionen föreslås att Kungl. Maj:t erhåller bemyndigande att senare få bestämma sättet för betalningens erläggande.

Efter en inledning, i vilken bl. a. omnämnes en av särskilda sakkunniga verkställd utredning och deras den 14 mars 1955 avlämnade betänkande i ämnet, redovisas i propositionen dels *utredningen* (s. 3—29), dels ock de över betänkandet avgivna *remissyttrandena* (s. 29—44). Utskottet tillåter sig hänvisa till propositionen i dessa delar.

För egen del anför *departementschefen* följande:

»Frågan om förvärv för statens räkning av äganderätten till de norrbottniska malmfälten har varit aktuell alltsedan malmbrytningen på allvar togs upp omkring sekelskiftet. Statsmakterna intog då liksom senare den stånd-

punkten, att malmfyndigheterna i de norrbottniska malmfälten i sin helhet borde överföras i samhällets ägo. När så ändå icke skett, har detta berott på att statsmakterna, vid de tillfällen frågan varit aktuell, ansett att ett omedelbart övertagande skulle medföra så stora utgifter från statens sida, att den vägen ej borde beträdas under de då rådande omständigheterna. Bakom uppgörelser och förslag till uppgörelser under 1900-talets första decennium, som slutligen resulterade i att staten blev hälftendelägare i LKAB, låg tanken, att ersättningen från staten till de enskilda intressenterna helt eller delvis skulle ske på så sätt, att dessa först fick tillgodogöra sig en del av malmtillgången.

År 1927 träffades mellan svenska staten, å ena sidan, samt LKAB och TGO, å andra sidan, det avtal, som med vissa senare tillägg alljämt reglerar förhållandet mellan staten och TGO i LKAB. LKAB:s aktiekapital uppgår till 110 milj. kronor. Av aktierna, som vardera lyder å 1 000 kronor, är hälften stamaktier och hälften preferensaktier. TGO är ägare till samtliga stamaktier och staten ägare till samtliga preferensaktier. Preferensaktierna medför enligt bolagsordningen endast en tiondels röst för varje aktie. Styrelseledamöterna utses till lika antal av stamaktieägare och preferensaktieägare. De av stamaktieägarna valda styrelseledamöterna äger att inom sig utse såväl ordförande som verkställande direktör och vid lika röstetal inom styrelsen har ordföranden utslagsröst. Genom dessa bestämmelser har TGO såsom stamaktieägare erhållit bestämmanderätten i LKAB. Det inflytande staten såsom preferensaktieägare har över bolagets skötsel består huvudsakligen av rätt till insyn i bolagets förvaltning och skötsel samt vetorätt i vissa frågor, exempelvis i fråga om malmförsäljning i annans namn än LKAB:s, malmförsäljning avslutad för längre tid än fem år, malmförsäljning eller annan rättshandling, som innefattar åtagande för längre tid än till närmaste inlösendag, fondering av bolagets vinstmedel samt ianspråktagande av fonderade vinstmedel. Staten har på vissa villkor och vid vissa tidpunkter rätt att inlösa TGO:s aktier i LKAB.

Efter ingåendet av 1927 års malmavtal blev frågan om statens inlösen av TGO:s aktier i LKAB första gången aktuell 1945. Föredragande departementschefen förordade därvid i proposition till riksdagen att — ehuru han ansåg att staten borde förvärva den fulla äganderätten till de ifrågavarande naturrikedomarna — tillsägelse i dåvarande läge ej borde ske med hänsyn till att lösensumman på grund av säregna omständigheter framstod som onormalt hög på längre sikt.

Riksdagen anslöt sig till den uppfattning, varom departementschefen erinrat, nämligen att malmrikedomarna i de norrbottniska malmfälten av olika anledningar ansetts inta en sådan särställning, att man oberoende av skilda ekonomiska samhällsuppfattningar kunnat förorda deras överförande i samhällets ägo samt att en sådan överföring borde äga rum så snart detta kunde ske på rimliga villkor.

Riksdagen har sålunda, utan att skilda ekonomiska samhällsuppfattningar därvidlag föranlett meningsskiljaktigheter, 1945 uttalat sig för att ett över-

förande i statens ägo av malmfälten borde äga rum, så snart detta kunde ske på rimliga villkor.

I en skrivelse av den 1 februari 1954 från de statliga styrelserepresentanterna i LKAB till mig anmälde de, att frågan om statens inlösen nu åter var aktuell och att, därest inlösen skulle ske den 30 september 1957, tillsägelse därom måste delges TGO senast den 30 september 1955. Statsrepresentanterna ansåg det icke ankomma på dem att avge något yttrande beträffande frågan, huruvida staten borde övertaga TGO:s aktier eller om fortsatt samarbete i en eller annan form borde eftersträvas. Däremot framhöll styrelserepresentanterna, att om det senare alternativet skulle väljas, vissa jämkningar vore påkallade i fråga om statens och TGO:s inbördes ställning. I en vid skrivelsen fogad promemoria framhölls vidare att det från allmän synpunkt torde vara otillfredsställande att staten icke hade större inflytande på skötseln av LKAB. Efter en inlösen överginge hela bestämmanderätten till staten, vilket ur nyssnämnda synpunkt finge anses önskvärt.

Några omständigheter har efter 1945 enligt mitt förmenande icke tillkommit, som skulle motivera en omprövning av den principiella inställningen från statsmakternas sida. Det borde därför, när frågan om inlösen nu åter blivit aktuell, allenast undersökas, huruvida de villkor, som i dagens läge gäller för en inlösen, är att betrakta som för staten rimliga från dessa synpunkter.

Kontakter med TGO. Med hänsyn till att LKAB nu under lång tid drivits i samarbete mellan staten och TGO och detta samarbete, där TGO haft bestämmanderätten, hittills ägt rum utan större friktioner och meningsmotsättningar, har jag emellertid ansett skäl föreligga att pröva, huruvida ett fortsatt samarbete med TGO vore möjligt. Min avsikt var att i sådant fall som ett alternativ till inlösen underställa riksdagen även förslag om fortsatt samarbete på basis av delad äganderätt men med vissa betydelsefulla förändringar i nu gällande avtal mellan staten och TGO. Under det första skedet av LKAB:s bestånd fram till 1907 tillsköt TGO i kapital omkring 55 milj. kronor. Statens insats bestod i ett överförande av statens jordägarandelar i vissa inmutningsområden till LKAB. I malmbanan investerade staten under samma skede 54 milj. kronor. Under hela perioden fram till 1954 har TGO:s bidrag till kapitalbildningen inom LKAB inklusive fonderade vinstmedel utgjort omkring 290 milj. kronor. Motsvarande insats från statens sida uppgår till 345 milj. kronor. Investeringarna från statens sida i malmbanan har fram till och med 1953 uppgått till omkring 295 milj. kronor.

De ifrågasatta ändringarna borde framför allt bestå däri att staten som den på grund av kapitaltillskott och vinstandel i företaget liksom på grund av investeringarna i malmbanan dominerande intressenten i gruvrörelsen erhöll större möjligheter att aktivt göra sina synpunkter gällande i fråga om företagets skötsel. Härav skulle följa förändringar i bestämmanderätten inom bolaget och i koncernförhållandet.

Jag tog sålunda på sommaren 1954 kontakt med ledningen för TGO för

att få klargjort, huruvida genom ändringar i avtalet en sådan ordning kunde åvägabringas, som eventuellt kunde medföra, att statsmakterna skulle kunna avstå från att begagna sin inlösenrätt.

De från min sida framförda synpunkterna om önskvärda förändringar i nuvarande avtal kan sammanfattas sålunda.

1. Staten borde erhålla det avgörande inflytandet på bolagsstämman och i styrelsen.

2. LKAB borde organiseras som ett från TGO helt fristående bolag.

3. Samarbete mellan LKAB och TGO eller dess tjänstemän borde regleras genom intermittenta avtal.

4. Inlösenrätten borde bibehållas i huvudsak i sin nuvarande utformning men inlösensumman borde med hänsyn till den fortgående utbrytningen av malm ur gruvorna minskas med en hundradel för varje år som förflutit efter 1957.

5. TGO borde erhålla ett minoritetsskydd, i stort sett svarande mot det, som hittills tillkommit staten.

Någon förändring i nuvarande aktie- och vinstfördeining förutsågs ej.

De från TGO:s sida framförda motförslagen innebar i huvudsak följande.

1. TGO skulle behålla bestämmanderätten inom styrelsen och på bolagsstämman.

2. Koncernförhållandet borde bestå.

3. Statens granskningsrätt skulle utvidgas.

4. De statliga styrelserepresentanternas vetorätt i styrelsen skulle utökas att gälla bl. a. alla avtal om malmförsäljningar, avtal om malmens befraktning till lands och sjöss samt nyinvesteringar.

5. Inlösensumman skulle fixeras en gång för alla till det belopp som kunde beräknas utgå om inlösen gjordes den 30 september 1957. Den skulle dock justeras med hänsyn till penningvärdets förändringar. Inlösenrätt skulle tillkomma staten när som helst med tre års varsel.

6. I fråga om substansminskningen i gruvorna syntes det TGO naturligtast — med hänsyn till att en utnyttningstid av åtminstone 200 år återstod — att överlämna åt parterna att först i ett läge då frågan om den återstående malmreservens storlek kom att nämnvärt påverka värdet av TGO:s aktier i LKAB överenskomma om det sätt varpå substansminskningen då lämpligen skulle beaktas.

7. TGO var berett att låta överföra gruvfyndigheterna i samhällets ägo under förutsättning att LKAB utan erläggande av avgift fick arrendera dem under den tid TGO var delägare.

I fråga om de av TGO föreslagna utökade vetorätterna från de statliga styrelserepresentanternas sida har jag den uppfattningen, att förslagen icke lämnar utrymme för den aktiva medverkan i företagets skötsel från statens sida, som enligt min mening utgör en förutsättning för att statsmakterna skulle kunna överväga att som ett alternativ till statsinlösen träffa en ny överenskommelse om fortsatt samarbete baserat på delad äganderätt till LKAB. Denna uppfattning framkommer även direkt eller indirekt i flertalet remissyttranden.

Ej heller har förslagen till beräkning av lösensumman vid kommande inlösentillfällen eller förslaget om ett formellt överförande av LKAB:s gruv-innehav till staten synt mig innebära jämkningar i nuvarande avtal av sådant slag, som kunde ge mig anledning att betrakta TGO:s förslag som en bas för ett till inlösenmöjligheten praktiskt alternativ att underställa riksdagen. TGO:s inställning till frågan om ett hänsynstagande till den fortgående utbrytningen av malm ur gruvorna vid inlösensummans beräkning, enligt vilken ett sådant hänsynstagande visserligen i princip kan tänkas men på grund av gruvornas förmodade återstående utnyttjningstid tills vidare saknar aktualitet, skiljer sig alltför mycket från den uppfattning jag på denna punkt har. Överförandet av gruvorna i statens ägo — såsom TGO skisserat sitt erbjudande — skulle få en helt formell innebörd. Statens möjligheter att påverka brytningen vid gruvorna skulle ej bli större, och skulle staten i framtiden önska företa en inlösen, blir ersättningsbeloppet detsamma som om LKAB alltjämt var ägare till malmtillgångarna. Vad som på sistone framkommit om de nuvarande äganderättsförhållandena till gruvtillgångarna i de ifrågakvarande malmfälten, och till vilket förhållande jag senare återkommer, har icke gjort dessa TGO:s förslag mer acceptabla från de synpunkter, som jag anser att det allmänna bör lägga på denna fråga.

Då sålunda TGO:s förslag ej kunnat läggas till bas för en förhandling i syfte att finna en alternativ lösning till en statlig inlösen, och då TGO ej ansett sig kunna acceptera de från min sida framförda förslagen som bas för förhandlingar, har det gällt att närmare undersöka, huruvida en inlösensumma enligt i avtalen gällande bestämmelser med hänsyn till den bedömning, som kan göras av malmbolagets ekonomiska framtidsutsikter, kan betraktas som godtagbar, och om i övrigt de praktiska konsekvenserna av en inlösen kommer att bli av sådant slag, att i nuvarande läge ett beslut härom från statens sida ter sig befogat. På min hemställan tillkallade därför Kungl. Maj:t särskilda sakkunniga att verkställa utredning i frågan om statens inlösen av stamaktierna i LKAB.

Utredningens förslag. Utredningsmännen har med skrivelse den 14 mars 1955 överlämnat betänkande med utredning av frågan om statens inlösen av stamaktierna i LKAB jämte bilagor. Enligt utredningsmännens uppfattning skulle för statens vidkommande en inlösen av stamaktierna i LKAB vara en ekonomiskt fördelaktig affär och från denna synpunkt att föredra framför ett fortsatt samarbete med hittillsvarande regler för vinstfördelningen. Utredningsmännen uttalar vidare, att de synpunkter, som de i övrigt lagt vikt vid, då de bedömt frågan om den fortsatta skötseln av LKAB, även talar för att staten i första hand borde sikta till att helt övertaga äganderätten till LKAB. Under hänvisning härtill och då överenskommelse ej kunnat träffas med TGO om fortsatt samarbete på för staten godtagbara villkor, förordar utredningsmännen, att staten begagnar sin avtalsenliga rätt att inlösa stamaktierna i LKAB den 30 september 1957 och senast den 30 september 1955 hos TGO gör tillsägelse härom.

Sammanfattning av yttranden. Statskontoret, fullmäktige i riksbanken, landsorganisationen i Sverige och Gällivare kommun har i sina yttranden över betänkandet tillstyrkt en inlösen. Detsamma är fallet beträffande Kiruna stad, som dock under vissa förutsättningar ej ansett sig ha något att erinra mot att staten träffar överenskommelse med TGO antingen om fortsatt samarbete eller att till tiden något förskjuta inlösen av stamaktierna. Kommerskollegium har förordat att staten gör tillsägelse om inlösen senast den 30 september 1955 men har samtidigt föreslagit att sådan tillsägelse nu ej skall ske, därest staten kan träffa överenskommelse med TGO att skjuta tidpunkten för tillsägelsen om inlösen ett år framåt. Länsstyrelsen i Norrbottens län har förordat att beslut i frågan om inlösen skjutes ett år framåt i tiden under förutsättning att överenskommelse härom kan träffas mellan staten och TGO. Fullmäktige i riksgäldskontoret har icke yttrat sig i huvudfrågan, om staten bör begagna sin inlösenrätt eller ej. TGO har ansett det icke ankomma på bolaget att tillstyrka eller avstyrka utredningens förslag om att staten skall begagna sig av sin inlösenrätt. Svenska gruvindustriarbetareförbundets styrelse har ansett, att frågan om statens inlösen av stamaktierna kan ställas på framtiden, därest vissa av styrelsen preciserade ändringar i nuvarande avtal kan utverkas. Tjänstemännens centralorganisation samt handelskammaren i Norrbottens och Västerbottens län har uttalat sig mot att staten begagnar sin rätt till inlösen.

Ekonomiska överväganden. Huvudprincipen för vinstfördelningen mellan TGO-stamaktieägaren och staten-preferensaktieägaren är att nettovinsten per ton malm fördelas lika mellan parterna intill en kvantitet om 3,75 milj. ton bortfraktad malm per bokslutsår, medan nettovinsten för överskjutande kvantiteter fördelas med två tredjedelar till staten och en tredjedel till TGO. Vid nuvarande brytningsnivå erhåller staten drygt 60 procent av vinsten och TGO knappt 40 procent. Enligt 1927 års avtal skulle hela nettovinsten, efter föreskriven avsättning till reservfond och sedan avskrivningar verkställda enligt avtalets bestämmelser, utdelas. Enligt 1932 års avtal äger ordinarie bolagsstämma besluta om fondering av bolagets vinstmedel utöver föreskriven avsättning till reservfond. Genom sådana fonderingar har medel skapats för de stora investeringarna under senare år. Vid inlösen skall TGO:s andel av sålunda fonderade vinstmedel återgå till TGO.

Enligt 1927 års avtal ägde staten första gången inlösa TGO:s aktier i LKAB den 30 september 1947. Därefter äger staten dylik inlösenrätt den 30 september vart tionde år. Vill staten begagna denna rätt, skall staten därom göra för staten bindande tillsägelse hos TGO senast två år före inlösningsdagen. Lösensumman skall uppgå till ett belopp lika med hälften av vinsten på 25 gånger 4,25 milj. ton. Med vinsten förstås LKAB:s utdelningsbara medelnettovinst per ton efter skatter och avskrivningar under den tioårsperiod, vars sista dag infaller två år före inlösningsdagen. Härutöver skall som nyss nämnts TGO bl. a. gottgöras för dess andel av vissa i LKAB fonderade vinstmedel. Då lösensumman för aktierna är beroende på

utfallet av rörelsen t. o. m. den 30 september 1955 och gottgörelsen för fonderade vinstmedel avser läget den 30 september 1957, kan det totala ersättningsbeloppets storlek i dag icke exakt anges. Vissa punkter i gällande bestämmelser rörande inlösen ger dessutom utrymme för olika tolkningar och möjlighet är att därvid kan bli fråga om fastställande genom domstolsförfarande.

Det totala ersättningsbeloppet har under hänsynstagande till ovanstående preliminärt beräknats ligga mellan 880 och 975 milj. kronor, varav 630 till 675 milj. kronor utgör lösen för själva aktierna och 250 till 300 milj. kronor gottgörelse för TGO:s i LKAB fonderade vinstmedel m. m. År 1945 beräknades det totala ersättningsbeloppet vid en inlösen komma att uppgå till c:a 400 milj. kronor. Härav utgjorde 350 milj. kronor lösen för själva aktierna och 50 milj. kronor fondmedelsgottgörelse m. m. Räknat i dagens penningvärde har inlösenbeloppet för aktierna från år 1945 till år 1955 stigit med mellan 20 och 25 procent. Mot den ökade fondmedelsgottgörelsen står de stora utvidgningarna och rationaliseringarna av företaget; företagets brytningskapacitet kommer från den 1 oktober 1957 att vara mer än 60 procent högre än den faktiska genomsnittliga brytningen under de gångna tio åren.

Utredningen har ansett att en inlösen skulle vara en för staten ekonomiskt fördelaktig affär. Man har angivit, att vid en amorteringstid om 75 år full amortering och förräntning efter 4 procent erhålles vid en genomsnittlig produktion om 13 milj. ton och en vinst per ton om c:a 8 kronor. Sättes amorteringstiden till 50 år erfordras för full amortering och förräntning under i övrigt lika förhållanden en vinst per ton malm om c:a 9 kronor. Under den nu aktuella tioårsperioden har genomsnittliga årsbrytningen beräknats till 9,35 milj. ton och vinsten per ton genomsnittligt legat vid c:a 13 kronor. Under de senaste åren har vinsten per ton legat vid omkring 18 kronor. Den bedömning som legat bakom de senare årens stora utbyggnader vid malmföretaget, synes även böra leda till uppfattningen att stora utsikter föreligger för att den genomsnittliga brytningen i framtiden skall kunna ligga betydligt högre än vad den gjort i det förgångna. I andra exempel har utredningsmännen visat, hurusom vid ett fortsättande under någon tid av nuvarande gynnsamma konjunkturen en full amortering och förräntning av ersättningsbeloppet skall kunna nås på relativt kort tid — mellan 12 och 20 år.

TGO har i sitt yttrande anfört, att utredningsmännen i sin framtidsbedömning synes ha förbisett viktiga omständigheter, som skulle ha motiverat en större försiktighet. Bolaget hävdar sålunda att den direkta avkastning staten kan påräkna på ett utbetalat lösenbelopp icke skulle bli av den storleksordning, att avkastningssynpunkten över huvud taget borde kunna tillmätas någon avgörande vikt för inlösenfrågan. Flertalet övriga remissinstanser har i stort sett ej haft något att erinra mot den bedömning, som i betänkandet förekommer, nämligen att gynnsamma utsikter föreligger för en förräntning och amortering av de aktuella ersättningsbeloppen inom en 50-årsperiod, respektive att man vid goda konjunkturen i periodens början kan räkna med full amortering på betydligt kortare tid.

En bedömning av de framtida vinstutsikterna för ett företag av denna art är alltid vansklig att göra. TGO synes i sitt yttrande främst ha tagit sikte på de exempel, som i utredningen redovisats om möjligheterna att under vissa betingelser nå en full amortering redan efter 20 år eller mindre. Jag kan dela TGO:s synpunkter däri, att sådana exempel icke ensamma kan ligga till grund för en bedömning om de ekonomiska villkoren för en inlösen av stamaktierna är gynnsamma. Det synes väl ej heller ha varit utredningsmännens avsikt. Undersöker man i stället de minimikrav, staten bör ha på avkastningens storlek, finner man, att om brytningstiden antas närma sig 75 år, det skulle behövas en genomsnittlig årlig brytning om ej fullt 8 milj. ton för att vid en genomsnittlig vinst om 13 kronor per ton ersättningsbeloppet skulle kunna förräntas och amorteras. Begränsar man amorteringstiden till 50 år skulle under lika förutsättningar i övrigt brytningen behöva ligga vid c:a 9 milj. ton årligen i genomsnitt. Omvänt skulle — om brytningen uppgår till 13 milj. ton per år — vinsten per ton behöva uppgå till c:a 9 kronor. Det förefaller mig icke som om TGO:s betänkligheter åsyftade det berättigade i att räkna med sådana utfall av driften.

Så långt man över huvud taget kan säga något om de ekonomiska framtidsutsikterna förefaller också mig ett sådant minimikrav på den kommande avkastningen vara lågt mot bakgrunden av omdömena om de allmänt sett gynnsamma betingelserna för avsättning av lapplandsmalmer, varom utredningsmännen och TGO synes vara ense. Att möjligheterna, särskilt som företaget nu genomgår en snart fullbordad rationaliserings- och utbyggnadsprocess, för den närmaste tiden är särskilt goda för att utnyttja en tillfredsställande konjunktur för stora brytningskvantiteter med i förhållande till kostnaderna relativt goda priser, anser jag icke heller att man helt skall bortse från i detta sammanhang.

Emellertid har kommerskollegium i sitt yttrande framhållit en omständighet, som ansetts böra tillmätas en icke oväsentlig vikt. Jag syftar härvidlag på vad bergmästaren i norra distriktet i sitt yttrande till kommerskollegium anfört, nämligen att LKAB:s gruvinnehav inskränker sig till de nu utmålslagda områdena och att staten — på grund av att malmerna genom sin sido- och fältstupning mot djupet kommer utanför utmålet — automatiskt blir ensamägare till fyndigheterna långt innan malmtillgångarna börjar sina. Bergmästaren räknar med att inemot hälften av malmen i Kiirunavaara faller utanför utmålen och att liknande förhållanden råder i Luossavaara och Malmberget. Kommerskollegium finner med anledning härav, dels att avkastningsvärdet av de malmtillgångar, som genom inlösen skulle tillfalla staten, måste beräknas på en väsentligt lägre kvantitet än vad utredningsmännen förutsatt, dels att det icke kan uteslutas, att inlösensumman, beräknad med ledning av de i 1927 års avtal angivna ersättningsgrunderna, är för hög med hänsyn till den malm, som nu finnes att bryta i LKAB:s gruvor.

De totala malmtillgångarna beräknas inom Kiirunavaara malmfält ned till 1 000 meters djup uppgå till c:a 1 600 milj. ton och inom Gällivare malm-

fält ned till 800 meters djup till c:a 420 milj. ton. Även under dessa djup finnes malm, beträffande Kiirunavaara malmfält i vart fall sannolikt ned till 1 700 meters djup, men noggrannare undersökningar om omfattningen har ej verkställts.

En genom utredningsmännens försorg numera verkställd undersökning, vilken utredningsmännen överlämnat till mig med skrivelse den 7 april 1955 och vilken jämte sagda skrivelse torde få fogas till detta protokoll såsom bilaga, ger vid handen att LKAB:s gruvinnehav inom Kiirunavaara malmfält kan antas innehålla närmare 650 milj. ton malm och vid Malmberget c:a 230 milj. ton, d. v. s. de motsvarar vid en genomsnittlig brytning av 13 milj. ton per år 65 till 70 års brytning. Det förhållandet, att utmålsgränserna nås långt innan LKAB:s malminnehav definitivt utbrutits, fordrar att — därest nuvarande form för samarbete skulle bestå — nya överenskommelser träffas mellan LKAB och staten om brytning av statsmalm vid en tidigare tidpunkt, för Kirunamalmens del senast om 35—40 år och för Malmbergets efter c:a 30 år. För utnyttjandet av malmtillgången i Luossavaara finnes ett relativt omgående behov av sådana överenskommelser och för Frejamalmen föreligger redan överenskommelser om brytning av statsmalm på arrendebasis.

De av utredningsmännen gjorda bedömandena har baserats på förutsättningen att en amortering skulle kunna äga rum på 50 till 75 år eller kortare tid. De nyss redovisade äganderättsförhållandena till malmen påverkar således icke utredningsmännens bedömning i frågan om lönsamheten vid en omedelbar inlösen. Än starkare framträder detta om hänsyn tas även till den omständigheten att anläggningarna vid malmfälten, även sedan all LKAB tillhörig malm utbrutits, äger ett bruksvärde för bearbetning av den staten tillhöriga malmen. Kollegiets farhåga, att inlösensumman skulle vara för hög med hänsyn till den malm, som nu finnes att bryta i LKAB:s gruvor, synes mig därför undanröjd.

Jag har sålunda — även med hänsynstagande till den omständigheten att en avsevärd del av återstående malmtillgångar redan nu tillhör staten — kommit till uppfattningen, att det ersättningsbelopp varom nu kan bli fråga ur ekonomisk synvinkel för statens vidkommande kan betraktas som ett godtagbart vederlag för de värden staten skulle övertaga, därest inlösen nu äger rum. Däremot ställer sig frågan om vederlagets förhållande till ersättningsbeloppet annorlunda beträffande en inlösen längre fram i tiden.

Utredningsmännen anser det icke osannolikt att ersättningsbeloppet vid kommande inlösentillfällen kommer att bli högre än nu. De fäster även uppmärksamheten på substansminskningen i fyndigheterna, varigenom ett senare förvärv från statens sida jämfört med ett förvärv nu innebär att icke obetydliga kvantiteter av de lättast tillgängliga malmtillgångarna kommer att ha utbrutits. De anser därför att en inlösen, därest den skall ske, bör företas vid nu instundande tillfälle. Om härutöver hänsyn toges till det förhållandet att LKAB:s eget gruvinnehav ej motsvarar en brytningsperiod om mer än 65—70 år, blir det än angelägnare att — om staten skall inlösa stamaktierna — detta sker redan vid nu stundande tillfälle. Ett ytterligare

uppskjutande därav något eller några decennier skulle — vid oförändrade regler för lösensummans beräkning liksom även vid ett accepterande av de från TGO:s sida föreslagna bestämmelserna — kunna leda till att inlösen summan icke skulle kunna amorteras medelst avkastningen från de LKAB tillhöriga malmtillgångarna. Ur den synpunkten ansluter jag mig till kommerskollegiets uppfattning, att det synes ofrånkomligt att 1927 års avtal snarast bringas att upphöra.

Även för bedömandet av frågan, hur vid ett eventuellt fortsatt samarbete mellan TGO och staten bestämmelserna om en framtida inlösen bör utformas, får frågan om nuvarande äganderättsförhållanden till gruvtillgångarna en avgörande betydelse. I sitt förslag till nytt avtal anför TGO i fråga om en eventuell substansminskningsklausul följande. »Det kan ifrågasättas, huruvida man vid en dylik fixering av lösen summan även bör beakta substansminskningen i gruvorna. Med den betydande osäkerhet, som ännu så länge måste vidlåda uppskattningarna av den totala storleken av LKAB:s malmtillgångar, blir emellertid en beräkning av substansminskningens inverkan ytterst vanskelig. Det är vidare uppenbart, att med en nu förutsedd utnyttjningstid för gruvorna av åtminstone 200 år det kommer att dröja mycket länge innan frågan om den återstående malmreservens storlek över huvud taget kommer att nämnvärt påverka värdet av TGO:s aktier i LKAB. När den tidpunkt närmar sig, då en dylik påverkan blir att räkna med, torde väsentligt noggrannare uppskattningar föreligga beträffande malmreserven än vad som nu är tekniskt möjligt att åstadkomma. Det synes oss därför naturligast, att man nu överlämnar åt parterna att i ett sådant läge överenskomma om det sätt, varpå substansminskningen då lämpligen skall beaktas. I alla händelser torde staten, genom sin inlösningsrätt och sin redan i nuvarande avtal tillförsäkrade rättighet att själv anställa undersökningar rörande LKAB:s malmreserver, vara skyddad för ekonomiska risker i detta avseende.» Som framgått av det föregående är de malmtillgångar, som ägs av LKAB, relativt överskådliga och räcker ej ens 100 år vid den förutsedda brytningen. TGO synes här ha resonerat som om samtliga malmtillgångar i området vore att hänföra till LKAB:s malmreserver, vilket synes förvånansvärt. De angivna förhållandena gör det fullt klart att substansminskningsfrågan — långt från att kunna skjutas mot en avlägsen framtid — är aktuell redan i dag och att den hänsyn, som togs till denna fråga i mitt förhandlingsbud till TGO, snarast var otillräcklig.

Följande torde även böra beaktas vid bedömningen av tidpunkten för inlösen och villkoren för ett fortsatt samarbete. Vid de förhandlingar, som — under förutsättning av fortsatt samarbete enligt nu gällande avtal eller enligt TGO:s förslag — senast om några decennier blir nödvändiga för att träffa överenskommelse om de villkor på vilka LKAB skall äga bryta den malm, som tillhör staten, blir statens ställning starkt försvagad, då avkastningsvärdet på stamaktierna icke längre kan antas motsvara ersättningsbeloppet. Alternativet till en då ur ekonomisk synvinkel icke längre lönsam inlösen blir en överenskommelse om LKAB:s brytning av statens malm på

arrendebasis. Det torde vara obestriddligt att LKAB i ett dylikt läge kommer att äga större möjlighet än staten att påverka arrendevillkoren. Staten skulle nämligen, då den med hänsyn till gruvdriftens fortbestånd ej kan förvägra LKAB att utnyttja även statens malm, icke med full styrka kunna hävda i och för sig rimliga anspråk på arrendeersättning, därest LKAB skulle motsätta sig detta.

Sociala motiv. I fråga om de sociala motiv, som talar för en statlig inlösen eller ett större statligt inflytande över företagets skötsel, har i betänkandet en närmare redovisning lämnats.

Sålunda har framhållits, att malmtillgångarna en gång i framtiden kommer att sina och att verksamheten i Kiruna och Malmberget är helt avhängig av gruvdriften. Större förändringar i förutsättningarna för dess upprätthållande skulle skapa stora problem för gruvsamhällena och därmed även för det allmänna. En kraftig nedgång i brytningen på längre sikt eller en successiv nedgång i densamma i riktning mot dess totala nedläggande skulle nödvändiggöra stora statliga insatser för överförande av befolkningen till andra verksamhetsgrenar och andra delar av landet. Det synes därför utredningsmännen kunna vara rimligt att småningom låta en del av de likvida värden, som erhålles genom utnyttjande av dessa naturrikedomar, reserveras för att möta sådana eventualiteter.

I Norrbotten finnes även andra staten helt tillhöriga gruvfyndigheter med malmtillgångar som uppskattas till över 300 milj. ton. Utredningsmännen menar, att det kan vara lämpligt att vid en relativt tidig tidpunkt påbörja brytningen även vid dessa fyndigheter i syfte att utdryga livslängden hos malmkropparna i Malmberget och Kiirunavaara. Detta kan bli aktuellt redan innan något sådant från LKAB:s ekonomiska synpunkter ter sig motiverat.

Skulle en längre period av dåliga konjunkturer inträda för gruvdriften uppkommer i dessa från landet i övrigt avskilda befolkningsområden speciella problem från sysselsättningssynpunkt och från sociala synpunkter. Utredningsmännen anser att staten även med hänsyn härtill bör ha en sådan bestämmanderätt över bolaget, att den har möjlighet att vidtaga de ekonomiska dispositioner och de åtgärder i fråga om brytning m. m., som från dessa synpunkter ter sig önskvärda.

I stora drag kan jag ansluta mig till dessa tankegångar. Vissa av dem har emellertid i remissyttrandena berörts på ett sätt, som påkallar en kommentar från min sida.

De motiv för inlösen, som sammanhänger med det förhållandet, att gruvdriften en gång kommer att upphöra, får givetvis ökad tyngd i den mån det kan befaras att detta kan komma att ske inom en icke alltför avlägsen framtid. Utredningsmännen har i detta avseende ansett sig böra räkna med att svårigheter för den fortsatta driften kan komma att uppträda efter en tidpunkt om ca 100 år. TGO uppger att man på goda grunder inom LKAB:s ledning uppskattat gruvornas utnyttjningstid till åtminstone 200 år. Bakom

dess olika uttalanden ligger icke skiljaktiga meningar om storleken av de befintliga malmtillgångarna. Förhållandet synes vara, att experterna i dag är osäkra om de ekonomiskt-tekniska förutsättningarna för en brytning på större djup än 1 000 meter under nuvarande brytningsnivå. För det bedömande, som här kommer i fråga, synes ej erforderligt att göra ett preciserat sannolikhetsantagande om hur länge tekniskt-ekonomiska förutsättningar kommer att finnas för en fortsatt brytning.

Anses det vara en staten påkommande uppgift att i tid sörja för att stora sociala vådor i samband med gruvdriftens upphörande i dessa från landet i övrigt avskilda samhällen icke uppkommer, bör staten i sin planering räkna med den tidpunkt, då ett sådant upphörande tidigast kan bli aktuellt. Ur den synpunkten synes icke utredningsmännens val av brytningstid för kort tilltagen. Jag anser, att man därvid även bör ägna uppmärksamhet åt efterfrågesidan. Även om förändringarna inom den tunga metallurgin går relativt långsamt, är det vanskligt att spå något om förhållandena efter 100 år.

Enligt mitt förmenande har man så begränsade möjligheter att göra sig föreställningar om hur förhållandena i dessa hänseenden kan gestalta sig, att staten vid bedömningen om tidpunkten för en inlösen bör ta i betraktande att redan då en ur gruvsamhällellenas synpunkt icke önskvärd utveckling *kan* inträda. Skulle så bli fallet måste långt dessförinnan vittgående dispositioner vidtas för att möjliggöra önskvärda omställningar och omflyttningar.

Man kan hävda — och det har också framskymtat i vissa yttranden över betänkanudet — att även i så fall de åsyftade händelserna ligger så långt fram i tiden, att de knappast i dag kan utgöra ett motiv för en inlösen från statens sida. Därvid synes dock följande omständigheter förtjäna att beaktas.

För amortering av ersättningsbeloppet har utredningsmännen i sina kalkyler räknat på perioder från under 15 och upp till 75 år. TGO:s försiktigare bedömning av vinstutsikterna skulle väl snarast innebära, att man realistiskt ej borde räkna med mindre än 50 å 75 år. Om — för att ta det ogynnsamma alternativ, som staten i detta fall måste räkna med — det skulle visa sig efter några decennier, att utvecklingen kommersiellt eller tekniskt skulle göra det sannolikt att brytningen efter ytterligare 50—60 år skulle få upphöra eller nedskäras till en bråkdel av dess nuvarande omfattning, hur skulle då statens möjligheter till inlösen på rimliga villkor se ut? Enligt TGO:s förslag skulle inlösensumman vara densamma räknat i 1957 års penningvärde. Möjligheterna att då under en femtioårsperiod amortera densamma måste av följande skäl bli avsevärt sämre än nu. Företaget genomgår för närvarande en rationaliseringsprocedur och brytningskostnaderna är ännu så länge låga. Vidare blir den femtioårsperiod, varunder amortering i så fall skulle ske, en period med begynnande svårigheter för brytningen eller försäljningen och en period då samtidigt omfattande ekonomiska och andra dispositioner kommer att erfordras för den nödvändiga omställningen.

Jag har valt detta exempel — icke för att jag anser en sådan utveckling sannolikare än någon annan — utan för att åskådliggöra, att en inlösen från dessa synpunkter bör företas i god tid. Staten bör kunna räkna med att under åtminstone en femtioårsperiod icke behöva reservera en större del av vinstmedlen för att lösa de slutliga omställningsproblemen och att under samma tid icke behöva riskera en successiv nedgång av brytningen och försäljningen och därmed minskade amorteringsmöjligheter.

Utredningsmännen har som ovan nämnts andragit andra förhållanden, som inom betydligt kortare tidrymder kan aktualisera en aktivare insats från det allmännas sida i fråga om förvaltningen och skötseln av LKAB. Detta gäller bl. a. de insatser, vilka till gruvsamhällets stöd kan aktualiseras i samband med en inträdande kraftigare lågkonjunktur. TGO anför i sitt yttrande i detta sammanhang, att man inom TGO uppsamlat en konjunkturreserv, vilken för närvarande uppgår till ca 250 milj. kronor, och att man genom planmässiga åtgärder för att trygga sysselsättningen alltsedan 1930-talets kris kunnat undvika permitteringar och detta i allt väsentligt t. o. m. vid tiden omkring krigsslutet, då praktiskt taget inga malmleveranser ägde rum under nära ett års tid.

En liknande uppfattning om TGO:s möjligheter att med insats av egna medel vid lågkonjunktur kunna undvika sociala vådor vid de lappländska gruvfälten framskyntar även i de yttranden, som avgivits av gruvindustriarbetarförbundets styrelse och av reservanterna i Kiruna drätselkammare.

Jag har från senare år icke erfarenheter, som skulle föranleda ett annat omdöme från min sida om bolagets syn på och sätt att behandla de sociala problemen inom gruvdriften, än deras som sagt att den enskilde delägarens syn på företagets ekonomiska och sociala uppgifter närmar sig den, som företrädes av det allmänna.

Till undvikande av missförstånd vill jag på denna punkt dock framhålla följande. Enligt de informationer jag erhållit föreligger ej några formella beslut om inrättande av en konjunkturreserv inom TGO. Icke heller finnes inom TGO några beslut om att de likvida medlen inom TGO skall stå till hela koncernens förfogande. Förefintligheten av likvida medel inom TGO medför sålunda i och för sig icke, att man med säkerhet kan räkna med att de skulle stå till förfogande för LKAB eller att man skulle kunna kräva, att de ställdes till LKAB:s förfogande för att undvika sysselsättnings-svårigheter. När den av TGO åberopade sysselsättningskrisen inträdde i samband med det senaste krigsslutet erhöLL LKAB av staten ett räntefritt lån för att i förskott kunna bryta gråberg. Av sysselsättningspolitiska skäl igångsattes sålunda ett arbete, som från företagsekonomiska synpunkter ej var motiverat förrän åtskilliga år senare. Det ansågs då icke möjligt eller lämpligt att härför använda bolagets egna medel eller medel på ett eller annat sätt upplånade i marknaden. Anledningen var att detta genom räntebelastningen skulle leda till en minskad vinst i framtiden och därmed till minskad utdelning till TGO. Staten fick sålunda ensam påtaga sig den prestation, som här krävdes. Det är icke min avsikt att med

detta exempel söka rikta en kritik mot TGO; det var ur företagens synpunkt naturligt att betrakta saken på detta sätt och det framgår också av propositionen (prop. 1945: 138 s. 6 ff) i ärendet, att frågan betraktades på samma sätt av den föredragande departementschefen. Men det belyser den begränsning i fråga om användningsmöjligheterna, som naturligen vidlåder en i en enskild koncern uppsamlad reserv, och den vidare roll, som staten i ett fall som detta skulle kunna tilldela en motsvarande reserv. Skulle TGO numera vara villigt att exempelvis garantera att redan befintliga fonder inom TGO ställdes till förfogande för de användningsområden, som framgår av det föregående, eller att låta uppbygga nya fonder inom LKAB för sådana ändamål, skulle detta innebära, att nuvarande avtal på ett väsentligt område finge ändras i den riktning, som jag på andra vägar med mitt bud till TGO-ledningen eftersträvat.

Övriga synpunkter. Som ett praktiskt skäl, som skulle tala mot en inlösen, har vissa remissinstanser anfört det förhållandet, att en statlig äganderätt till LKAB under vissa utrikespolitiska och handelspolitiska förhållanden skulle kunna utgöra en belastning för den svenska staten. Jag har icke funnit någon anledning att frångå den bedömning, som härom gjordes i 1945 års proposition i frågan om statlig inlösen. I denna uttalades att erfarenheterna från krigsåren och de antaganden som kunde göras om framtiden icke gav stöd för uppfattningen att formen av enskilt företag med ledningen i väsentliga hänseenden lagd i de enskilda delägarnas hand kunde bli av nämnvärt gagn vid våra ekonomiska eller politiska uppgörelser med utlandet. Bedömningen byggde på erfarenheterna under kriget, medan dessa ännu var alldeles färska. Vad som i detta avseende förekommit efter kriget ger ännu mindre belägg för dylika farhågor. Anledning finns därför ej att tillmäta frågan om äganderätten någon större betydelse i dessa hänseenden.

Ett annat skäl, som från flera håll anförts mot en statlig inlösen, liksom mot den punkt i det förhandlingsbud jag överlämnat till TGO, där det krävs att koncernförhållandet skall upplösas, har varit att ett upplösande av den nuvarande förvaltningsformen ur praktisk-ekonomisk synpunkt skulle vara till en betydande nackdel för vårt land. Det torde ha framgått av den föregående redovisningen för ärendets behandling, att jag ansett att ett bibehållande av samarbetet mellan de två största malmbolagen i Sverige medför vissa fördelar. Jag har utgått från att man, därest en form kunde finnas, varigenom statens anspråk på ökat inflytande över företagens skötsel tillgodosågs, genom olika avtal om samarbete mellan TGO och LKAB skulle kunna bevara det väsentliga av de fördelar som den nuvarande formen för samarbete medför. Men jag har ansett det ofrånkomligt, att LKAB måste ges en självständigare ställning gentemot TGO än vad hittills varit fallet.

Utän att därmed avse att rikta någon kritik mot de grenar av koncernförvaltningen, som är gemensamma för LKAB och TGO, har jag ansett det självklart, att det ökade inflytande över LKAB:s skötsel, som bör

tillkomma huvuddelägaren staten, icke rimligen låter sig förverkliga utan att LKAB själv dels besitter en stab av forskare, planerare och försäljningsexperter, som med direkt ansvar gentemot statens representanter i bolagsstyrelsen kan tillhandahålla dem önskade informationer och förslag, dels ock kan föra en självständig försäljningspolitik, även om genom samarbetsavtal en koordinering äger rum med TGO:s försäljningspolitik.

Den kostnadsökning, detta sannolikt skulle komma att medföra, torde få betraktas som ganska liten och väl värd att bära för att kunna nå de allmänna syften, som legat bakom önskemålet från statens sida om en förändring i bestående förhållanden. Det må ock framhållas, då kostnads-synpunkten av vissa remissinstanser framdragits, att de ökade kostnader, som skulle uppstå vid ett upplösande av koncernförhållandet, i vart fall för LKAB:s del blir relativt måttliga. Den helt övervägande delen av koncernens malmleveranser faller nämligen på LKAB och kostnaderna för den centrala administrationen fördelas för närvarande i stora drag i proportion till malmleveranserna från LKAB och TGO. Förhållandet blir givetvis ett annat för TGO.

Av kommerskollegium har vidare framhållits, att även om staten och TGO skulle komma överens om att driva en gemensam försäljningspolitik, detta icke är detsamma som en gemensam försäljning. En dylik måste för att kunna bedrivas rationellt nära samordnas med driften, t. ex. i fråga om brytningens inriktning på olika malmkvaliteter, malmens anrikning och dess behandling i övrigt. Vid gemensam försäljning kan hänsyn också tas till bl. a. de olika malmernas kemiska sammansättning och kundernas önskemål i olika situationer.

Att fördelar kan nås vid en gemensam försäljning, som icke helt får sin motsvarighet vid avtal om en gemensam försäljningspolitik, torde vara ovedersägligt. Dock kan en gemensam försäljningspolitik också omfatta delar av vad nyss angivits naturligt falla inom ramen för en gemensam försäljning, därest båda parter skulle finna detta med sitt ekonomiska intresse förenligt. Vad gäller LKAB:s gruvtillgångar inklusive de i Koskullskulle, innehåller de kvaliteter av en mångfald skiftande slag. I och för sig kan därför ej tvekan råda om att inom detta företag förutsättningar finns — i ungefär samma utsträckning som i dag inom hela koncernen — att erbjuda kunderna för försäljningsresultatet gynnsamma kombinationer av olika malmkvaliteter. Även i detta avseende torde behovet av samarbete vara större för TGO än för LKAB.

Några remissinstanser, däribland kommerskollegium och länsstyrelsen i Norrbottens län, har ifrågasatt att beslut om tillsägelse om inlösen skulle skjutas ytterligare ett år, under förutsättning att staten med TGO kunde träffa överenskommelse härom.

Ett av skälen härtill har varit, att man då skulle erhålla tid för ytterligare undersökning, huruvida de nuvarande äganderättsförhållandena i fråga om malmtillgångarna påverkar bedömningen av om ersättningsbeloppet är

att betrakta som godtagbart. Efter de undersökningar, som nu genomförts och för vars resultat jag i det föregående redovisat, synes ett uppskov av denna anledning ej erforderligt.

Kommerskollegium har vidare ifrågasatt att — därest det skulle visa sig att inlösensumman vore för hög med hänsyn till den malm som finnes att bryta i LKAB:s gruvor — förhandlingar skulle upptas utan att inlösen sker i syfte att finna en väg som ur TGO:s och allmän synpunkt vore framkomlig. Enligt kollegiets mening borde TGO ha intresse av en sådan förhandling sedan det klargjorts att vid ett bibehållande av nuvarande avtal TGO:s utbyte av gruvorna blir allt mindre ju närmare utmålsgränserna brytningen kommer.

Som av det föregående framgått är icke inlösensumman för hög med hänsyn till de malmtillgångar, som äges av LKAB. Jag vill emellertid till detta foga den kommentaren att det ingalunda synes mig självklart, att det i detta läge skulle vara den enskilde delägaren, som hade det största intresset att frånga nuvarande avtal. Det förefaller mig — även om man som kollegiet intar ståndpunkten att inlösenrätten närmast bör brukas i syfte att skapa en plattform för förnyade förhandlingar med TGO — som om statens ställning i sådana förhandlingar blir bättre, om de föregåtts av en tillsägelse om inlösen.

Andra skäl för ett uppskov med tillsägelse om inlösen har varit — och det är närmast länsstyrelsen i Norrbottens län samt malmkommunerna, som gjort sig till tolk härför — att utredningen ej tagit upp till behandling och ej gjort några uttalanden om de konsekvenser för den kommunala beskattningen m. m., som kunde följa med en statlig inlösen av stamaktierna. Även här har kompletterande utredningar ifrågasatts. Jag vill härtill säga, att avsikten icke varit att utredningsmännen nu skulle ta upp dessa frågor till behandling. För det fall att samarbetet med TGO skulle bibehållas i ungefär nuvarande form, finns icke anledning att i detta sammanhang ingå på dessa frågor. Endast om inlösen sker eller avgörande förändringar i nu gällande avtal kommer i fråga får dylika spörsmål aktualitet. Jag har därför betraktat det som naturligt att eventuella problem i detta sammanhang upptas till behandling vid de utredningar som påkallas, först sedan statsmakterna definitivt tagit ställning till frågan om inlösen.

Sättet för betalningen. I fråga om valet av betalningssätt gäller, att staten, därest den gör tillsägelse om inlösen, också senast den 30 september 1955 skall meddela TGO enligt vilket av de i 1927 års avtal angivna alternativen betalning kommer att erläggas. De tre alternativen är att lösensumman erlägges

1. kontant å inlösningsdagen; dock med rätt för staten att dröja med erläggande av lösensumman eller någon del därav intill den 30 september nästföljande år, mot skyldighet för staten att meddela TGO dagen för inbetalningen en månad förut samt att erlägga fyra procent ränta å det resterande beloppet från inlösningsdagen till dess betalning sker;

2. med en femtedel å inlösningsdagen samt en femtedel jämte upplupna räntor den 30 september ett vart av de fyra närmast följande åren; och skall oguldna delar av lösensumman från inlösningsdagen förräntas efter fyra procent om året till och med den 30 september nästföljande år samt därefter med sex procent om året;

3. med en tiondel å inlösningsdagen samt en tiondel jämte upplupna räntor den 30 september ett vart av de nio närmast följande åren; och skall oguldna delar av lösensumman förräntas på sätt nyss under 2. sagts.

Vid en kontantbetalning inträder främst genom den ökade likviditeten i bankerna risker för försämrad balans i samhällsekonomin, om utbetalningen sker i ett konjunkturläge liknande det som nu råder. Utredningsmännen har visserligen ansett, att de icke önskvärda verkningarna av en kontantinlösen skall kunna neutraliseras med gängse finans- och penningpolitiska medel. De har emellertid icke givit bestämt förord för någotdera av betalningsalternativen utan förordat att Kungl. Maj:t måtte hemställa om riksdagens bemyndigande att senare efter hörande av bankofullmäktige och riksgäldsfullmäktige få bestämma sättet för ersättningsbeloppets erläggande.

Även flertalet remissinstanser har understrukit de risker för inflationistiska verkningar som föreligger vid en kontantinlösen. I vissa yttranden har man därför ifrågasatt ytterligare utredningar i denna fråga innan definitivt ståndpunkt tas till sättet för ersättningsbeloppets erläggande. Fullmäktige i riksbanken anser att de eventuella samhällsekonomiska verkningarna bör ytterligare prövas innan staten binder sig för det ena eller andra alternativet. Fullmäktige i riksgäldskontoret har vid sin prövning av de föreliggande riskerna och möjligheterna för statsmakterna att genomföra de åtgärder, som kan bli nödvändiga för att neutralisera de inflationsdrivande verkningarna av en kontantinlösen, kommit till slutsatsen, att staten bör undvika alternativet med engångsbetalning av ersättningsbeloppet. Fullmäktige ger i princip förord för alternativet med uppdelning på tio år av betalningen.

Jag är liksom utredningsmännen och remissinstanserna medveten om att en kontantbetalning kan skapa rubbningar på penning- och kapitalmarknaden, som icke är önskvärda och vars neutraliserande kan erfordra användandet av penning- och finanspolitiska medel av relativt genomgripande art. I och för sig torde åtgärder kunna vidtagas som medför en önskad neutralisering. Mycket beror därvid på det ekonomiska läget vid tidpunkten för en inlösen. Då staten måste träffa sitt val av betalningssätt två år innan inlösen äger rum, är det emellertid icke möjligt att vid bestämmandet av betalningssättet veta något bestämt om det ekonomiska läget vid tiden för inlösen. Det kan därför finnas skäl att följa den linje, som fullmäktige i riksgäldskontoret förordat, även om statens räntebörda härigenom ökar under de tio åren. Ökningen i räntekostnaden blir under perioden ca 70 milj. kronor, därest man som alternativ räknar med att staten vid kontantbetalning skulle kunnat upplåna beloppet till 4 procent ränta. Att märka är, att om tioårsalternativet väljes, några större bekymmer för rubbningar på penning- och kapitalmarknaden ej behöver befaras. Så länge nuvarande kon-

junkturläge består skulle de årliga utbetalningarna till TGO inte bli särskilt mycket större än detta bolags andel i vinsten enligt nu gällande avtal. Skulle en konjunkturförsämring med lägre vinstmöjlighet uppkomma under avbetalningsperioden, skulle detta å andra sidan innebära att några inflationsrisker ej längre skulle föreligga i samband med inlösensummans utbetalande. Emellertid anser jag — bl. a. med hänsyn till att man jämväl bör beakta statens övriga kapitalbehov vid den för inlösen aktuella tidpunkten — att vissa ytterligare undersökningar bör verkställas innan bestämt beslut fattas om sättet för betalningen. Jag vill därför ansluta mig till utredningsmännens och bankofullmäktiges förslag att — vid framläggandet av proposition om att staten skall giva tillsägelse om inlösen — Kungl. Maj:t samtidigt hemställer om riksdagens bemyndigande att senare få bestämma sättet för ersättningsbeloppets erläggande. Jag förutsätter därvid, att innan beslut fattas förnyade yttranden i frågan inhämtas från bankofullmäktige och riksgäldsfullmäktige.

Då i den offentliga debatten kring spørgsmålet om statens inlösen av stamaktierna i LKAB även frågan om det skatterättsliga läge, som uppkommer för TGO vid en eventuell inlösen, varit föremål för olika uppfattningar, vill jag härom framhålla följande. Någon tvekan kan inte råda om att de av TGO innehavda aktierna i LKAB har karaktär av s. k. organisationsaktier. Härav följer att den framkomna vinsten skall beskattas i den mån reglerna för beskattning av realisationsvinst föranleder därtill. Då aktierna i fråga innehafts mer än fem år, blir resultatet i detta fall att den framkomna vinsten blir skattefri. Utslag av regeringsrätten bekräftar riktigheten av denna uppfattning.

LKAB:s framtida förvaltning m. m. Jag har icke — innan statsmakterna fattat definitivt beslut i inlösenfrågan — ansett mig böra framlägga mer preciserade förslag om den framtida förvaltningen av de norrländska malmfälten. Om detta och andra härmed sammanhängande spørsmål har jag avsett att föreslå utredning så snart definitivt beslut i huvudfrågan föreligger, för att i den mån frågornas art så påfordrar hemställa till Kungl. Maj:t att vid en kommande riksdag framlägga erforderliga förslag. Jag vill dock redan nu säga, att jag finner det naturligt att LKAB även efter en inlösen skall drivas i aktiebolagsform. Det torde också vara lämpligt att undersöka, under vilka förutsättningar — därest ett fortsatt samarbete med TGO ej befinnes möjligt — enskilt och kommunalt kapital skall kunna beredas tillfälle att ingå i företaget.

Enligt 1927 års avtal äger de statliga styrelserepresentanterna i LKAB påfordra att LKAB begär att få inlösa viss del av det fartygstonnage som tillhör TGO. Skulle beslut träffas om inlösen av stamaktierna, torde denna fråga få upptas till närmare övervägande av statsrepresentanterna i LKAB:s styrelse. Vid en inlösen av fartygstonnage från LKAB:s sida kan härför erforderliga medel tillskjutas ur företagets egna tillgångar.

Sammanfattning. Statsmakterna har tidigare vid ett flertal tillfällen och senast i samband med denna frågas behandling under 1945 års riksdag uttalat, att staten helt borde övertaga äganderätten till ifrågavarande norrbottniska malmfält, så snart detta kunde ske på rimliga villkor. Statens dominerande ekonomiska intresse i gruvrörelsen och dess ansvar för utvecklingen i gruvsamhällena gör det naturligt att staten — så länge inlösen ej skett — äger ett avgörande inflytande på LKAB:s bolagsstämma och i dess styrelse. Kontakter från statens sida med TGO i syfte att undersöka om överenskommelse kunde träffas om sådana förändringar i nu gällande avtal, som kunde erfordras härför, har icke lett till positivt resultat. Efter de ytterligare undersökningar, som nu gjorts i fråga om äganderättsförhållandena till malmtillgångarna i de berörda malmfälten, står det vidare klart att vid fortsatt samarbete såväl inlösenbestämmelserna som vinstfördelningsbestämmelserna skulle behöva överses. Det är mot denna bakgrund som frågan om inlösen måste övervägas. De bedömningar, som kan göras rörande de framtida avsättningsmöjligheterna för LKAB-malmerna och rörande möjligheterna att efter en inlösen amortera och förränta ersättningsbeloppet med den del av LKAB:s vinst, som, därest inlösen ej skulle ske, skulle tillfalla TGO, visar att en inlösen kan ske på för staten godtagbara villkor. Ej heller har i övrigt omständigheter framkommit, som i det föreliggande läget med fog kan andras mot ett förvärv från statens sida av stamaktierna i LKAB.

Jag finner mig av anförda skäl böra förorda, att Kungl. Maj:t utverkar riksdagens bemyndigande att senast den 30 september 1955 göra för staten bindande tillsägelse om inlösen av de TGO tillhöriga aktierna i LKAB i enlighet med föreskrifterna i gällande malmavtal. Jag vill understryka, att ett sådant bemyndigande enligt min mening icke bör utesluta, att — om intresse från TGO:s sida föreligger för fortsatta förhandlingar — sådana upptages. Skulle de leda till ett godtagbart resultat, bör tillsägelsen under förbehåll av riksdagens senare godkännande kunna återtas. Grunden för nya förhandlingar bör dock utgöra ett accepterande av statens önskemål att som den störste intressenten i LKAB och den för utvecklingen i malmsamhällena i sista hand ansvarige erhålla det avgörande inflytandet på bolagsstämman och i styrelsen. Vid sådana nya förhandlingar måste därutöver — med beaktande av vad som numera ytterligare framkommit beträffande äganderätten till malmfyndigheterna — för statens del som villkor bl. a. uppställas att ändrade bestämmelser utformas för vinstfördelning och inlösenrätt.»

Motionerna

I anledning av propositionen har väckts följande motioner, nämligen dels de likalydande motionerna I: 525 av herr *Nyström* och II: 652 av herr *Gavelin*, i vilka yrkats, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 192, och under förutsättning att definitiv ställning tagits för inlösen, måtte

besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t förutsätter att vid de utredningar och underhandlingar som blir påkallade vid statens inlösen av malmfältens gruvor särskilt beaktas punkterna 1), 2) och 3) som återfinnes i malmfältskommunernas yttranden;

dels de likalydande motionerna I: 533 av herr *Ewerlöf m. fl.* och II: 657 av herr *Hjalmarson m. fl.*, i vilka yrkats, a) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att Kungl. Maj:t av TGO söker utverka medgivande att datum för tillsägelse om inlösen av stamaktier i LKAB måtte få förskjutas till senast den 31 december 1955, b) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t omgående låter upptaga fria och förutsättningslösa förhandlingar med företrädare för TGO i syfte att på grundval av nu gällande malmavtal nå de förändringar i eller tillägg till avtalet, vilka med hänsyn till substansminskning, framtida arrendeförhållande eller till eljest föreliggande omständigheter kan anses motiverade, c) att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 192;

dels ock de likalydande motionerna I: 532 av herr *Ohlon m. fl.* och II: 658 av herr *Ohlin m. fl.*, i vilka yrkats *dels* att vederbörande utskott vid en inledande behandling av propositionen nr 192 undersöker möjligheterna av en förflyttning av senaste datum för tillsägelse om inlösen av stamaktierna i LKAB till den 31 december 1955 och, om utsikter till överenskommelse föreligger, föreslår riksdagen att hemställa att Kungl. Maj:t utan dröjsmål träffar avtal om en sådan förflyttning, *dels* att utskottet måtte föreslå riksdagen att uppskjuta behandlingen av propositionen till höstsessionen och därvid uttala att Kungl. Maj:t under mellantiden bör upptaga förhandlingar om en ändring och förlängning av nu gällande avtal samt därefter för höstsessionen framlägger de förslag som därvid kan föranledas, samt *dels* att riksdagen, om definitiv ställning till propositionen nr 192 skall tagas redan under vårsessionen, beslutar avslå denna proposition.

Beträffande motiveringen för ifrågakvarande yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna I: 525, I: 533 och II: 658.

Utskottet

Såsom i förevarande proposition erinras äger staten jämlikt gällande avtal rätt att den 30 september 1957 inlösa de Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund (TGO) tillhöriga stamaktierna i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag (LKAB). En förutsättning härför är att staten därom gör bindande tillsägelse hos TGO senast den 30 september 1955. I propositionen föreslås, att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att göra för staten bindande dylik tillsägelse.

Motsvarande spørsmål har varit aktuellt vid tidigare tillfällen. Efter ingående av nu gällande avtal av år 1927 var detta första gången fallet för tio år sedan, alltså år 1945. Vid detta tillfälle ansågs emellertid tillsägelse om inlösen ej böra ske med hänsyn till att lösensumman framstod som onormalt hög på längre sikt. Riksdagen anslöt sig vid frågans behandling

till den uppfattningen, att malmrikedomarna i de norrbottniska malmfälten av olika anledningar ansetts inta en sådan särställning, att man oberoende av skilda ekonomiska samhällsuppfattningar kunnat förorda deras överförande i samhällets ägo samt att en sådan överföring borde äga rum så snart detta kunde ske på rimliga villkor.

När frågan nu åter tagits upp har detta skett bl. a. med utgångspunkt från att staten — så länge inlösen ej skett — ansetts böra, i motsats till vad f. n. är fallet, tillförsäkras ett avgörande inflytande på LKAB:s bolagsstämma och i dess styrelse. Då gjorda undersökningar om förändring av gällande avtal i detta syfte ej lett till positivt resultat och då vid fortsatt samarbete såväl inlösen- som vinstfördelningsbestämmelserna ansetts behöva överses, har frågan om inlösen upptagits till övervägande. Departementschefen har härvid ansett några omständigheter inte ha efter år 1945 tillkommit, som skulle motivera en omprövning av den i det föregående återgivna principiella inställningen från statsmakternas sida; då frågan om inlösen nu åter blivit aktuell, borde det därför enligt departementschefen allenast undersökas, huruvida nuvarande villkor för inlösen kan anses för staten rimliga. Då en inlösen nu befunnits kunna ske på för staten godtagbara villkor, har Kungl. Maj:t begärt bemyndigande att göra tillsägelse om inlösen. Enligt vad departementschefen anfört har emellertid ett dylikt bemyndigande förutsatts ej skola utesluta fortsatta förhandlingar mellan staten och TGO, och tillsägelsen skulle i så fall, om förhandlingarna leder till godtagbart resultat, kunna under förbehåll av riksdagens senare godkännande återtå. Förutom förslaget om inlösen avser propositionen att bemyndigande skulle lämnas Kungl. Maj:t att senare få bestämma sättet för ersättningsbeloppets erläggande.

I samband med sin behandling av den föreliggande frågan har utskottet lämnat företräde åt de i ärendet tillkallade utredningsmännen, verkställande direktören i TGO och LKAB samt landshövdingen i Norrbottens län jämte representanter för malmkommunerna, vilka samtliga beretts tillfälle att inför utskottet framföra sina synpunkter i ärendet. Härigenom har, i den mån så befunnits påkallat, ytterligare belysning av den föreliggande frågan erhållits.

I de likalydande motionerna I: 532 och II: 658 samt I: 533 och II: 657 framföres den uppfattningen att definitiv ståndpunkt till den föreliggande frågan inte bör tagas nu utan uppskjutas till höstsessionen innevarande år. I enlighet härmed framställes yrkanden av innebörd, dels att avtalsvägen skulle åstadkommas en framflyttning av det f. n. bestämda senaste datum för tillsägelse om inlösen, nämligen från den 30 september till den 31 december 1955, dels att förhandlingar skulle upptagas om de ändringar i nu gällande avtal som kan anses påkallade. Dessutom yrkas i motionerna I: 533 och II: 657 avslag på den nu föreliggande propositionen; motsvarande yrkande framställes även i motionerna I: 532 och II: 658 men är där knutet till förutsättningen att definitiv ställning till propositionen skall tagas under vårsessionen.

Enligt utskottets mening föreligger inte tillräckliga skäl för ett uppskov till höstsessionen med ett avgörande av den föreliggande frågan. Visserligen förefinnes, såsom i nämnda motioner framhålles, åtskilliga spörsmål i samband med inlösningsfrågan, vilka kräver närmare undersökningar och mera ingående överväganden än som varit möjligt att åstadkomma inom ramen för den nu framlagda propositionen. Detta torde emellertid väsentligen avse förhållanden som, ehuru i och för sig betydelsefulla, likväl inte kan anses hindra ett ställningstagande till huvudfrågan i propositionen. Då såvitt utskottet kan finna något väsentligt inte torde vara att vinna på ett uppskov med nämnda ställningstagande, anser sig utskottet böra förorda, att Kungl. Maj:ts förslag upptages till prövning redan nu. I enlighet härmed avstyrker utskottet de nyssnämnda motionerna.

Utskottet har i sakfrågan funnit sig kunna i allt väsentligt ansluta sig till de synpunkter som av föredragande departementschefen anförts. Det är även enligt utskottets mening ett starkt önskemål att staten som den störste intressenten i LKAB och den för utvecklingen i malmsamhällena i sista hand ansvarige tillförsäkras ett avgörande inflytande på LKAB:s bolagsstämma och i dess styrelse. Detta kan ske antingen genom en ändring av gällande avtal på basis av fortsatt samarbete med TGO eller genom att staten helt övertager äganderätten till LKAB. Den av departementschefen förda argumenteringen har övertygat utskottet om att det i nuvarande läge är för vinnande av nämnda syfte ändamålsenligt, att staten gör tillsägelse om inlösen av stamaktierna i LKAB per den 30 september 1957. Utskottet vill därför tillstyrka att bemyndigande av denna innebörd lämnas Kungl. Maj:t i enlighet med förslaget i propositionen. Härvid vill utskottet emellertid instämma i departementschefens uttalande om att ett sådant bemyndigande inte bör utesluta fortsatta förhandlingar med TGO, om intresse härför föreligger från bolagets sida. Till vad departementschefen i samband härmed anført får utskottet uttala sin anslutning.

I motionerna I: 525 och II: 652 erinras om att malmkommunerna tillstyrkt gruvornas förstataligande men härvid förutsatt, att kommunernas intressen bl. a. i skattehänseende inte eftersättes eller försämras, att vederbörande läns- och kommunala myndigheter beredas tillfälle att medverka vid den kommande verksamhetens utformning samt att övergångstidens svårigheter beaktas, särskilt med avseende å fortgåendet av malmproduktion och investeringsverksamhet i planlagd omfattning. Dessa synpunkter har starkt understrukits vid ortsrepresentanternas i det föregående omnämnda uppvaktning inför utskottet. Departementschefen har för sin del ansett att problem av detta slag bör upptas till behandling först sedan statsmakterna tagit defintiv ställning till inlösenfrågan. Utskottet kan i och för sig instämma häri. Med tanke på den stora betydelse, ekonomiskt och i andra avseenden, som de med malmfälten sammanhängande frågorna har för kommunerna och länet, vill utskottet framhålla angelägenheten av att vid en kommande utredning de i nyssnämnda motioner framförda synpunkterna ägnas en allsidig och ingående uppmärksamhet. Då emellertid utskottet för-

utsätter att Kungl. Maj:t beaktar ifrågavarande spørsmål, anser utskottet någon särskild skrivelse från riksdagens sida inte påkallad. I den nämnda motioner inte kan anses tillgodosedda genom vad utskottet anfört bör de därför inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I fråga om valet av betalningssätt gäller, att staten, därest den gör tillsägelse om inlösen, också senast den 30 september 1955 skall meddela TGO enligt vilket av tre i 1927 års avtal angivna alternativ betalning kommer att erläggas. Departementschefen har ansett att vissa ytterligare undersökningar bör verkställas innan bestämt beslut fattas om sättet för betalningen. Han har därför anslutit sig till utredningsmännens och bankofullmäktiges förslag att riksdagens bemyndigande inhämtas för Kungl. Maj:t att senare få bestämma sättet för ersättningsbeloppets erläggande. Utskottet har med beaktande av de skäl departementschefen anfört till stöd för ifrågavarande förslag funnit sig kunna tillstyrka, att Kungl. Maj:t erhåller det begärda bemyndigandet. Utskottet vill härvid understryka den av departementschefen angivna förutsättningen, att innan beslut fattas förnyade yttranden i frågan skall inhämtas från bankofullmäktige och riksgäldsfullmäktige.

Då vad förevarande proposition i övrigt innehåller inte givit utskottet anledning till särskilt uttalande hemställer utskottet

A. att riksdagen må avslå de i motionerna I: 532 och II: 658 samt I: 533 och II: 657 framställda yrkandena om vidtagande av åtgärder i syfte att framflytta senaste datum för tillsägelse om inlösen av stamaktierna i LKAB till den 31 december 1955 ävensom det i motionerna I: 532 och II: 658 framställda yrkandet om uppskov med behandlingen av propositionen till höstsessionen innevarande år;

B. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 532 och II: 658 samt I: 533 och II: 657, till den del de icke behandlats under A., bemyndiga Kungl. Maj:t

1. att göra för staten bindande tillsägelse om inlösen av de TGO tillhöriga aktierna i LKAB per den 30 september 1957 enligt bestämmelserna i gällande malmavtal,

2. att senare få bestämma sättet för ersättningsbeloppets erläggande;

C. att motionerna I: 525 och II: 652, i den mån de ej kan anses tillgodosedda genom vad utskottet anfört, ej må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 20 maj 1955

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Närvarande: se under utlåtandet nr 155.

Reservation

av herr *Ohlon*, fröken *Andersson*, herrar *Sundelin*, *Jacobsson*, *Skoglund* i *Doverstorp*, *Malmborg* i *Skövde*, *Staxäng*, fröken *Elmén*, herrar *Gustafsson* i *Skellefteå* och *Löfroth*, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Såsom i förevarande proposition erinras äger staten jämlikt gällande avtal rätt att den 30 september 1957 inlösa de Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund (TGO) tillhöriga stamaktierna i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag (LKAB). En förutsättning härför är att staten därom gör bindande tillsägelse hos TGO senast den 30 september 1955. I propositionen föreslås, att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att göra för staten bindande dylik tillsägelse.

Detta slutdatum för tillsägelse om aktieinlösen förutsätter att, därest ej anstånd med tillsägelsen redan nu skulle kunna utverkas, ställning till propositionsförslaget tages under pågående vårsession. Utskottet vill framhålla, att förslaget till sin ekonomiska räckvidd och sina verkningar är så omfattande, att utskottet finner det otillfredsställande, att riksdagsbehandlingen skall behöva ske under stor tidsnöd. Sakligt sett hyser f. ö. utskottet den uppfattningen att, såsom i motionerna I: 532 och II: 658 samt I: 533 och II: 657 framhålles, propositionsförslaget inte erbjuder tillräckligt underlag för ett ställningstagande i frågan. Såsom av propositionen framgår, erfordras ytterligare utredning i åtskilliga betydelsefulla hänseenden; utskottet vill i detta avseende bl. a. peka på konsekvenserna för malmkommunerna — jämför motionerna I: 525 och II: 652 — samt valet av betalningssätt och därmed sammanhängande samhällsekonomiska problem.

Anförda omständigheter gör det enligt utskottets bestämda övertygelse ofrånkomligt att undersöka möjligheterna av ett framflyttande av datum för tillsägelse om inlösen. I motionerna I: 532 och II: 658 samt I: 533 och II: 657 förordas såsom slutdag för tillsägelse den 31 december 1955. Utskottet ansluter sig till detta förslag och tillstyrker fördenskull, att Kungl. Maj:t erhåller riksdagens bemyndigande att med TGO träffa överenskommelse om dylik förskjutning av tidpunkten för tillsägelse. Därest sådan överenskommelse kan ernås, förutsätter utskottet att nya förhandlingar mellan staten och TGO upptages med beaktande av de synpunkter som redovisats i nämnda motioner. De resultat, vartill dessa förhandlingar må föranleda, bör därefter för riksdagen redovisas i en ny proposition till instundande höstsession. Av det anförda följer, att utskottet avstyrker den nu föreliggande propositionen.

Äberopande det anförda hemställer utskottet,

A. att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 532 och II: 658 samt I: 533 och II: 657,

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att med TGO träffa överenskommelse om framflyttning av senaste datum för tillsägelse om inlösen av stamaktierna i LKAB till den 31 december 1955,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att, under förutsättning att under 1. avgiven överenskommelse träffas, Kungl. Maj:t måtte upptaga nya förhandlingar med TGO med beaktande av vad utskottet anfört samt för riksdagen vid innevarande års höstsession framlägga de förslag, till vilka förhållandena må föranleda;

B. att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 532 och II: 658 samt I: 533 och II: 657, till den del de icke behandlats under A., avslå Kungl. Maj:ts i förevarande proposition framlagda förslag;

C. att motionerna I: 525 och II: 652, i den mån de ej kan anses tillgodosedda genom vad utskottet anfört, ej må föranleda någon riksdagens åtgärd.»